

WIDOWISKA (wykład) 2019

Rok akademicki 2018–19

Media interaktywne i widowiska

I rok, semestr wiosenny, 30 godz. wykład i 30 godz. konwersatorium

OPIS: W ramach zajęć (prowadzonych w formie wykładu i konwersatorium) podejmowany jest namysł nad współczesnymi widowiskami i performansami kulturowymi oraz ich kontekstami historycznymi, społecznymi, kulturowymi i politycznymi. W rozważaniach tych wprowadza się i stosuje kategorie analityczne, opisowe i interpretacyjne, stosowane przez antropologię widowisk i performatykę. Głównym celem przedmiotu jest pogłębienie rozumienia przemian dokonujących się we współczesnej kulturze, zdominowanej przez spektakularność i wymóg performowania.

PROWADZĄCY: prof. UAM dr hab. Grzegorz Ziółkowski (wykład), dr Agata Siwiak (konwersatorium), Instytut Teatru i Sztuki Mediów UAM

SYLABUS wykładu w roku akademickim 2018–19 dostępny jest na stronie: http://grzeg.home.amu.edu.pl/?page_id=680 oraz w USOS.

CZAS I MIEJSCE KONSULTACJI: Prof. Grzegorz Ziółkowski – Sala Teatralna, wtorki, godz. 18:45–19:45 i czwartki, godz. 8:30–9:30

KONTAKT: grzeg@amu.edu.pl

METODY I FORMY PROWADZENIA WYKŁADU:

- a. wykład konwersatoryjny
- b. wykład problemowy
- c. wykład z prezentacją multimedialną
- d. dyskusja
- e. praca z tekstem
- f. analiza przypadków
- g. demonstracje dźwiękowe i wideo

ZALICZENIE I OCENA WYKŁADU:

Egzamin pisemny trwający 4 h lekcyjne = 3 h zegarowe (studenci i studentki wybierają jeden z trzech podanych tematów). Oceniana jest wartość merytoryczna tekstu (80%) oraz jego walory językowe i stylistyczne (20%).

TEMATY, ZAGADNIENIA, LEKTURY, ILUSTRACJE FILMOWE (WYKŁAD)

1. ZAJĘCIA ORGANIZACYJNE

Omówienie kwestii organizacyjnych. Przedstawienie celów przedmiotu, listy materiałów tekstowych i audiowizualnych oraz tematów do dyskusji.

2. OKRUTNY TEATR PROTESTACYJNYCH SAMOSPALEŃ

Najradykałniejsza forma protestu.

Literatura podstawowa:

1. Grzegorz Ziółkowski, [Okrutny teatr samospaleń](#). *Protesty samobójcze w ogniu i ich echa w kulturze współczesnej*, Poznań 2018, s. 227–234.

Ilustracja filmowa:

→ *Mondo cane 2* [tzw. [sekwencja wietnamska](#)], reż. Gualtiero Jacopetti, Franco Prosperi (1963)

3–4. MAPOWANIE WIDOWISK I PERFORMANSÓW KULTUROWYCH

Wprowadzenie w problematykę. Podstawowe źródła do badań współczesnych widowisk i performansów kulturowych (akcji, celebracji, ceremoniałów, demonstracji, eventów, inscenizacji, manifestacji, pokazów, popisów, protestacji, przedstawień, rytuałów, spektakli, świąt, wydarzeń, zabaw, zawodów itd.). Stan badań na gruncie polskim. Podstawowe problemy terminologiczne. Definicje i funkcje widowisk i performansów kulturowych. Sposoby mapowania współczesnych praktyk widowiskowych i performatywnych. Zwrot performatywny. Performans: efektywność, prezen(ta)cja, wydajność.

Literatura podstawowa:

1. Dariusz Kosiński, [Przedstawienie](#), [w:] *Performatyka. Terytoria*, pod red. Ewy Bal i Dariusza Kosińskiego, Kraków 2017, s. 217–225.
2. Dobrochna Ratajczakowa, [Widowisko kulturowe](#); *Spektakl/teatr jako model widowiska kulturowego; Gatunki (formy) widowisk kulturowych*, [w:] tejsze, *Galeria gatunków widowiskowych, teatralnych i dramatycznych*, Poznań 2015, s. 13–16; 17–20; 21–26.
3. Piotr Morawski, [Performans jako wyzysk](#), „Dialog” 2014, nr 10, s. 225–229.
4. Marvin Carlson, [Pokaz umiejętności](#); *Zachowanie według wzorca; Spełnienie normy; Performans kulturowy*, [w:] tegoż, *Performans*, przeł. Edyta Kubikowska, red. nauk. wyd. pol. Tomasz Kubikowski, Warszawa 2007, s. 25–26; 27–28; 28–30; 35–61.
5. Ewa Domańska, [Zwrot performatywny we współczesnej humanistyce](#), „Teksty Drugie” 2007, nr 5, s. 48–61.
6. Leszek Kolankiewicz, [Wstęp Ku antropologii widowisk](#), [w:] *Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów*, wyd. 2, oprac. Agata Chałupnik i in., wstęp i red. Leszek Kolankiewicz, Warszawa 2005 (wyd. 2 – 2010), s. 9–31.
7. Aneta Kyzioł, [Kilka małych prawd o naszej kulturowej sytuacji](#), „Teatr” 2002, nr 4–5, s. 34–39.

Ilustracje filmowe:

→ [Widowisko](#), reż. Jarosław Sypniewski (TVP, 2005)

→ [Przepustka do piekła](#), reż. Ewa Ewart (BBC, 2004)

Literatura uzupełniająca:

1. Diana Taylor, *Ujmując [performans] w ramy*, [w:] tejsze, *Performans*, tłum. Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, Kraków 2018, s. 15–55.

2. Erika Fischer-Lichte, *Przedstawienia kulturowe*, [w:] tejże, *Teatr i teatrologia. Podstawowe pytania*, przeł. Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, Wrocław 2012, s. 169–185.
3. Jacek Wachowski, [O widowiskach kulturowych i nie tylko](#), „Aspiracje” 2012 (lato), s. 20–24.
4. Jon McKenzie, *Wyzwania*, [w:] tegoż, *Performuj albo... Od dyscypliny do performansu*, wstęp i przekł. Tomasz Kubikowski, Kraków 2011, s. 3–33.
5. Jacek Wachowski, *Performans*, Gdańsk 2011.
6. Wojciech Dudzik, *Postowie do wydania polskiego*, [w:] *Rytuał, dramat, święto, spektakl. Wstęp do teorii widowiska kulturowego*, pod red. Johna J. McAloona, przeł. Katarzyna Przyłuska-Urbanowicz, Warszawa 2009, s. 421–428.
7. Richard Schechner, *Co to jest performans?*, [w:] tegoż, *Performatyka: wstęp*, przeł. Tomasz Kubikowski, red. przekł. Marcin Rochowski, Wrocław 2006, s. 43–67.
8. Guy Debord, *Społeczeństwo spektaklu oraz Rozważania o społeczeństwie spektaklu*, przekł., wstęp, komentarze Mateusz Kwaterko, Warszawa 2006.

5–6. NARZĘDZIA DO BADANIA WIDOWISK I PERFORMANSÓW KULTUROWYCH

Kategorie antropologiczne i performatyczne przydatne w analizie i interpretacji widowisk oraz performansów kulturowych: archiwum (i repertuar), ciało widowiskowe, *communitas*, dramat społeczny, głęboka gra, iluzja, liminalność i liminoidalność, maska, (ob)ramowanie, odtworzone (zachowane) zachowanie, performans, performatywność, przepływ, prze-życie i doświadczenie, rola społeczna, rytualizacja, sprzężenie zwrotne (pętla feedbacku).

Literatura podstawowa:

1. Dariusz Kosiński, [Lekcja doktora House'a](#), [w:] tegoż, *Performatyka w(y)prowadzenia*, Kraków 2016, s. 54–72.
2. Richard Schechner, [Performatywność](#), [w:] tegoż, *Performatyka: wstęp*, przeł. Tomasz Kubikowski, red. przekł. Marcin Rochowski, Wrocław 2006, s. 145–195.
3. Victor Turner, [Czy istnieją uniwersalia widowiskowe w micie, rytuale i teatrze](#), przeł. Grzegorz Janikowski, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 2002, nr 3–4, s. 53–59.

Literatura uzupełniająca:

1. Wojciech Baluch, *Archiwum*, [w:] *Performatyka. Terytoria*, pod red. Ewy Bal i Dariusza Kosińskiego, Kraków 2017, s. 13–22.
2. Mateusz Chaberski, *Laboratorium*, [w:] *Performatyka. Terytoria*, pod red. Ewy Bal i Dariusza Kosińskiego, Kraków 2017, s. 109–117.
3. Jean-Marie Pradier, *Ciało widowiskowe. Etnoscenologia sztuk widowiskowych*, przeł. Kinga Bierwiazzonek, Warszawa 2012.
4. James Loxley, *Performatywność i teoria performansu*, przeł. Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2011 (luty), nr 101, s. 55–65.
5. Erika Fischer-Lichte, *Estetyka performatywności*, przeł. Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, Kraków 2008.

7. PERFORMOWANIE PŁCI

Napięcie pomiędzy tradycjonalistycznym a modernistycznym podejściem do ról społecznych. *Gender trouble*: o patriarchy i feminizmie w kontekście widowisk i performansów kulturowych. Kulturowe kształtowanie kobiecości. Tradycja hinduskich tancerek świątynnych dewadasi. Ćwiczenia militarne prowadzone w obozach nastoletnich hinduskich nacjonalistek

i zabiegi upiększające przygotowujące młode kobiety do wyborów „Miss India” jako dwa współistniejące sposoby formowania kobiecego ciała i psychiki.

Literatura podstawowa:

1. [Dział Tożsamość płciowa](#): Erich Fromm, *Płeć i charakter*; Margaret Mead, *Płeć i charakter w trzech społecznościach pierwotnych*; Simone de Beauvoir, *Druga płeć*; Judith Butler, *Płeć i nieposłuszeństwo płciowe*, [w:] *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*, oprac. Agata Chałupnik i in., wstęp i redakcja Małgorzata Szpakowska, Warszawa 2008, s. 151–182.

Ilustracje filmowe:

- [Cały świat przed nią](#), reż. Nisha Pahuja (2012)
- [Sex, death and the Gods](#), reż. Biban Keedron (2010)

Literatura uzupełniająca:

1. Judith Butler, [Zapis na ciele, performatywna wywrotowość](#), [w:] *Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów*, wyd. 2, oprac. Agata Chałupnik, Wojciech Dudzik, Mateusz Kanabrodzki, Leszek Kolankiewicz, wstęp i red. Leszek Kolankiewicz, Warszawa 2010, s. 585–596.
2. Carol Gilligan, *Chodźcie z nami! Psychologia i opór*, tłum. Sergiusz Kowalski, Warszawa 2013.

8. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE WOBEC INNEGO/INNEJ

Wystawianie na pokaz „innej” cielesności Saartije Baartman, tzw. Czarnej Wenus. Freak shows. Strategie artystyczne w performansach postkolonialnych na przykładzie [Two undiscovered Amerindians visit the West](#) Guillerma Gómeza-Peñy i Coco Fusco (1992–1993). Turystyka i widowiska.

Literatura podstawowa:

1. Mateusz Borowski, [Wszystkie imiona Czarnej Wenus](#), „Dialog” 2012, nr 3, s. 5–19.
2. Marvin Carlson, [Perspektywy postkolonialne](#), [w:] tegoż, *Performans*, przeł. Edyta Kubikowska, red. nauk. wyd. pol. Tomasz Kubikowski, Warszawa 2007, s. 284–293.

Ilustracje filmowe:

- [Raj: miłość](#) (trailer), reż. Ulrich Seidl (2012)
- [Czarna Wenus](#) (trailer), reż. Abdellatif Kechiche (2010) i [cały film](#)
- [The couple in the cage](#) (cały film) reż. Paula Heredia, Coco Fusco (1993)
- *Freaks*, reż. Tod Browning (1932)

Literatura uzupełniająca:

1. Mirosław Wlekły, [Turysto all inclusive, popsuję ci humor](#), „Gazeta Wyborcza” 2 grudnia 2017, s. 15.
2. Blok materiałów: „Mroczna turystyka”, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2014 (kwiecień), nr 120.
3. Anna Wieczorkiewicz, *Czarna kobieta na białym tle. Dyptyk biograficzny*, Kraków 2013.
4. Jannie Dielemans, *Witajcie w raju. Reportaże o przemyśle turystycznym*, przeł. Dominika Górecka, Wołowiec 2011.
5. Ania Loomba, *Konstruowanie różnicy rasowej i kulturowej*, [w:] tejże, *Kolonializm / postkolonializm*, przeł. Natalia Bloch, Poznań 2011, s. 119–137.

6. Andrzej Burzyński, *Mondo bizarro*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2006 (październik), nr 75, s. 44–49.
7. Jane R. Goodall, *Poza historią naturalną*, przełożyła Edyta Kubikowska, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2006 (październik), nr 75, s. 36–44.

9. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE A RELIGIA I OFIARA

Zrytualizowane sposoby manifestowania religijności. Ustanawianie i potwierdzanie tożsamości poprzez uczestnictwo w praktykach religijnych. Problematyzowanie religijności i ceremoniałów religijnych w kulturze współczesnej na przykładzie monodramu Klausa Kinskiego *Jesus Christus Erlöser* (1971) i performansu *Msza* Artura Żmijewskiego (2012).

Literatura podstawowa:

1. Tadeusz Kornaś, [Msza i Ewangelia na scenie](#), [w:] tegoż, *Apologie. Szkice o teatrze i religii*, Kraków 2017, s. 156–166.
2. Beata Guczalska, [Exemplum](#), [w:] tejże, *Aktorstwo polskie. Generacje*, Kraków 2014, s. 238–246.
3. Kamila Baraniecka-Olszewska, [Uczestnictwo w misteriach męki Pańskiej](#), [w:] tejże, *Ukrzyżowani. Współczesne misteria męki Pańskiej w Polsce*, Toruń 2013, s. 181–192.
4. Małgorzata Dziewulska, [Kultura, głupcze](#). *Performowanie medialne Artura Żmijewskiego*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2012 (kwiecień), nr 108, s. 123–125.

Ilustracje filmowe

→ [Jesus Chrystus Zbawiciel](#), reż. Peter Geyer (2008)

→ [Pamiętka z Kalwarii](#), reż. Edward Skórzewski i Jerzy Hoffman (1958)

Literatura uzupełniająca:

1. Dorota Sajewska, [Pokaż tyłek ojcu polityki!](#), [w:] tejże, *Pod okupacją mediów*, Warszawa 2012, s. 203–238.
2. Michał Masłowski, *Msza święta jako przedstawienie*, [w:] *Ikony niewidzialnego*, pod red. Marka Lisa i Zbigniewa W. Solskiego, Opole 2003, s. 81–100.
3. Aleksander M. Panczenko, *Szaleństwo Chrystusowe jako rodzaj widowiska*, przeł. Aleksander Prus-Bogusławski, „Teksty” 1977, nr 1 (31).

Zob. także: *Msza* Żmijewskiego. [Świadectwa po premierze](#); Jonna Derkaczew, [Teatr musi bluźnić](#), „Gazeta Wyborcza” 29 października 2011, s. 12; [Jesus Chrystus Zbawiciel. Informacje prasowe](#); spektakl *Jesus Chrystus Zbawiciel*, zrealizowany w Teatrze Dramatycznym w Warszawie w 2012 roku (reż. Michał Zadara, w roli głównej Barbara Wysocka); [Misterium Męki Pańskiej na poznańskiej Cytadeli](#)

10. WIDOWISKA I PERFORMANSE A PRZESZŁOŚĆ I HISTORIE

Rekonstrukcje zdarzeń historycznych w formie inscenizacji. [Inscenizacja rzezi wołyńskiej w Radymnie, 20 lipca 2013](#). Odgrywanie postaci z przeszłości. Reaktywowanie historii we współczesnej muzyce rockowej: [Grupa Hańba](#), [zespół R.U.T.A.](#)

Literatura podstawowa:

1. Dobrochna Ratajczakowa, [Gry z historią i tradycją](#), [w:] tejże, *Galeria gatunków widowiskowych, teatralnych i dramatycznych*, Poznań 2015, s. 45–53.

2. [Piękny film o zabijaniu](#), z Joshuą Oppenheimerem rozmawiał Paweł Felis, „Gazeta Wyborcza” 1 marca 2014, s. 10.
3. [Pokażę wam, jak tańczyłem i zabijałem](#), z Joshuą Oppenheimerem rozmawiała Urszula Jabłońska, „Duży Format” 9 maja 2013, s. 2.
4. Krzysztof Olechnicki, [Muszkietierowie na transporterze](#). *Rekonstrukcje historyczne w pogoni za wiernością i spektaklem*, [w:] *Dziedzictwo w akcji. Rekonstrukcja historyczna jako sposób uczestnictwa w kulturze*, pod red. Tomasza Szlendaka i in., Warszawa 2012, s. 161–205.

Ilustracje filmowe:

- [Ze wsi Grunwald](#), reż. Artur Wierzbicki (2014)
- [Pieśń buntu](#), reż. Paweł Narożnik (2012)
- [Scena zbrodni](#), reż. Joshua Oppenheimer (2012)

Literatura uzupełniająca:

1. Blok materiałów: „Historia-jako-przeszłość”, „Dialog” 2017, nr 7–8.
2. Dorota Sajewska, *Nekroperformans. Kulturowa rekonstrukcja teatru wielkiej wojny*, Warszawa 2016.
3. Joseph Roach, *Wprowadzenie: historia, pamięć i performans*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2014 (czerwiec–sierpień), nr 121–122, s. 22–36.
4. Marc Ferro, *Resentyment w historii. Zrozumieć nasze czasy*, Warszawa 2013.

11. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE A SPORT I RYWALIZACJA

Sport: rozrywka, rywalizacja, rytuał. Polityczny wymiar widowisk sportowych. Rytualny wymiar futbolu. Różne sposoby dopingowania i kibicowania zawodniczkom i zawodnikom (cheerleading, występy kibiców). Przymus performowania. Cena sukcesu sportowego.

Literatura podstawowa:

1. Rafał Stec, [Sport znów zbawia świat. Niestety. Niestety](#), „Gazeta Wyborcza” 16 lutego 2018, s. 22–23.
2. Dariusz Kosiński, [Polska! Biało-Czerwoni!](#), [w:] tegoż, *Performatyka w(y)prowadzenia*, Kraków 2016, s. 99–114.
3. Jakub Papuczys, [Mistrzostwa świata w piłce nożnej w RFN w 1974 roku a polska „nowoczesność” dekady Gierka](#), „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2016 (kwiecień), nr 132, s. 48–57.
4. Jolanta Maćkiewicz, [Polityka a futbol. Jak metafora piłkarska interpretuje świat](#), [w:] *Futbol w świecie sztuki*, pod red. Jana Ciechowicza i Waldemara Moski, Gdańsk 2012, s. 12–23.
5. Tomasz Tomasiak, [Futbol jako quasi-wojenny męski rytuał](#), [w:] *Futbol w świecie sztuki*, pod red. Jana Ciechowicza i Waldemara Moski, Gdańsk 2012, s. 50–63.
6. Łukasz Cegliński, [Karkołomne cheerleaderki](#), „Gazeta Wyborcza” 17–18 grudnia 2011, s. 42.

Ilustracje filmowe:

- [Maradona wg Kusturicy](#), reż. Emir Kusturica (2008) (zob. [recenzja](#))
- [Marzenia i ży](#), reż. Gan Chao (2008)

Literatura uzupełniająca:

1. Jared Burzynski, *Kobiety i futbol. Kompleksowo od A do Ö*, Warszawa 2018.
2. Jakub Papuczys, *Tour de France jako przedstawienie kulturowe*, Kraków 2015.
3. Rafał Stec, [FC Niepodległa](#), „Gazeta Wyborcza”, 13 października 2012, nr 240, s. 27.

12. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE A WOJNA I TERROR

Teatr działań wojennych. Defilada jako demonstracja siły. Egzekucje – widowiska przerażenia. Spektakularny wymiar działań terrorystycznych na przykładzie ataku na teatr na Dubrowce w Moskwie w 2002 roku.

Literatura podstawowa:

1. Tomasz Fryzeł, [Sceny sprawy Dreyfusa: degradacja](#), „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2018 (październik), nr 147, s. 34–41.
2. Malwina L. Grochowska, [Wojna, czyli pora na widowisko](#), „Dialog” 2003, nr 9, s. 76–88.
3. Łukasz Drewniak, [Epitafium dla teatralnego października](#), „Dialog” 2002, nr 12, s. 114–123.
4. Leszek Kolankiewicz, [Notatki po spektaklu Wojna w zatoce](#), „Dialog” 1991, nr 7, s. 110–123.

Ilustracje filmowe:

- [Armadillo – wojna jest w nas](#), reż. Janus Metz (2010)
- [Eut-elle été criminelle...](#), real. Jean-Gabriel Périot (2005)
- [Moskiewski terror](#), reż. Deborah Makahra (2003)
- [Zakazana miłość. Historia Broni i Gerharda](#), reż. Marek Tomasz Pawłowski (2002)
- [Defilada](#), reż. Andrzej Fidyk (1989)

Literatura uzupełniająca:

1. Łukasz Drewniak, [Dłonie Szeherazydy](#), „Dialog” 2003, nr 1–2, s. 121–129.
2. Leszek Kolankiewicz, Piotr Mitzner, Katarzyna Szubińska, [Wokół teatru na Dubrowce](#), „Dialog” 2003, nr 4, s. 170–176.
3. Marek Radziwon, [Lew Jaszyn jako Ikar](#), „Dialog” 2003, nr 3, s. 162–170.
4. Janusz Tazbir, *Tortury na usługach „sprawiedliwości”*, [w:] tegoż, *Okrucieństwo w nowożytnej Europie*, wyd. 2, Warszawa 1999, s. 117–145.

13. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE A PROTESTY POLITYCZNE I AKTYWIZM ARTYSTYCZNY

Polityczne aspekty widowisk i performansów. Protestacje alterglobalistyczne. Radykalny aktywizm artystyczno-polityczny [Grupy Wojna](#), [Pussy Riot](#), [Reginy José Galindo](#), Piotra Pawlenskigo oraz duetu Yes-men.

Literatura podstawowa:

1. Diana Taylor, *Artywiści (artyści-aktywiści) albo Co należy zrobić?*, [w:] tejże, *Performans*, tłum. Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, Kraków 2018, s. 161–197.
2. Jakub Majmurek, [Rosja Putina między Weimarem a steampunkiem](#); Magdalena Lipska, [Rozdzielona wspólnota. O dwóch falach akcjonizmu w Rosji](#), [w:] Pawlenski,

pod red. Juliana Kutyły i Patryka Walaszковского, Warszawa 2016, s. 139–162; 181–206.

3. Adam Pomieciński, [Hegemonia i opór](#), [w:] tegoż, *Alterglobaliści. Antropologia ruchu na rzecz globalnej sprawiedliwości*, Poznań 2013, s. 126–155.
4. [Ruska dusza. Pusty frazes](#), z Andriejem Jerofiejewem rozmawiała Ludwika Włodek, „Gazeta Wyborcza” 2 listopada 2013, s. 13.

Ilustracje filmowe:

→ [Pussy Riot. Modlitwa punka](#), reż. Mike Lerner, Maxim Pozdovkin (2013), zob. także: [nagranie amatorskie z wydarzenia w soborze Chrystusa Zbawiciela w Moskwie](#) (2012)

→ [Yes-meni naprawiają świat \[in English\]](#), reż. Andy Bichlbaum, Mike Bonano [w rzeczywistości: Jacques Servin i Igor Vamos] (2009), zob. [fałszywe wydanie gazety](#) „New York Times” (2008) [pobierz [NYTimes-SE](#)], zob. także [The Yes Men are revolting](#) (2015)

→ [This is what democracy looks like](#), reż. Jill Friedberg, Rick Rowley (2000)

Literatura uzupełniająca:

1. [Zmuśmy ludzi do odpoczynku](#), z Achillem Mbembe rozmawia Michał Nogaś, „Gazeta Wyborcza” 16–17 lutego 2019, nr 40, s. 12–13.
2. Naomi Klein, *Nie to za mało. Jak stawić opór polityce szoku i stworzyć świat, jakiego nam trzeba*, przeł. Marek Jedliński, Warszawa 2018.
3. Achille Mbembe, *Polityka wrogości. Nekropolityka*, przeł. Urszula Kropiwiec, Katarzyna Bojarska, Kraków 2018.
4. Blok materiałów: „Manifestacje obywatelskie”, „Czas Kultury” 2017, nr 4, s. 6–64.
5. Jacques Rancière, *Estetyka jako polityka*, przeł. Julian Kutyła i Paweł Mościcki, przedmowa Artur Żmijewski, post. Slavoj Žižek, Warszawa 2007.

Zob. także: praca [Los Encargados](#) (2012); Marta Tomaszek, [Dla ojczyzny przybił sobie jędra do bruku](#). *Teraz podpalił budynek Banku Francji i wezwał do rewolucji*, „Newsweek” 16 października 2017; [Russian art anarchists explain themselves](#)

14. WIDOWISKA I PERFORMANSE KULTUROWE A ZWIERZĘTA

Widowiska z udziałem zwierząt: walki zwierząt, corrida. Zwierzęta na scenie teatralnej.

Literatura podstawowa:

1. Dorota Semenowicz, [Zabawa w rzeź](#), „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2018 (grudzień), nr 148, s. 28–37.
2. Monika Żółkoś, [Teatr zwierzęcej śmierci](#), „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2014 (luty), nr 119, s. 71–76.
3. Patrycja Cembrzyńska, [Wojna ze zwierzętami](#), „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2013 (kwiecień), nr 114, s. 22–29.
4. Magdalena Ziółkowska-Kuflińska, [W pogoni za bykiem](#). *Fenomen 'Corrida de toros'*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 2, s. 151–175.
5. Clifford Geertz, [Głęboka gra: walki kogutów na Bali](#); [w:] *Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów*, wyd. 2, oprac. Agata Chałupnik, Wojciech Dudzik, Mateusz Kanabrodzki, Leszek Kolankiewicz, wstęp i red. Leszek Kolankiewicz, Warszawa 2005, s. 265–279.

Ilustracja filmowa:

→ *Grizzly man*, reż. Werner Herzog (2005)

Literatura uzupełniająca:

1. Marcelina Obarska, *O ciele i mięsie*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2018 (grudzień), nr 148, s. 38–45.
2. Magdalena Ziółkowska-Kuflńska, *Otwarta arena. Spór o corridę de toros w Hiszpanii*, Poznań 2016.
3. Paulina Cembrzyńska, *Atomowa menażeria. Epizody z „życia potwornego”*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2015 (czerwiec - sierpień), nr 127–128, s. 33–41.
4. Joanna Tomaszewska, *Koń w teatrze Zingaro – aktor i postać*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2014 (luty), nr 119, s. 59–66.
5. Robert Darnton, *Wielka rzeź kotów z ulicy Świętego Seweryna*, [w:] *Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów*, wyd. 2, oprac. Agata Chałupnik, Wojciech Dudzik, Mateusz Kanabrodzki, Leszek Kolankiewicz, wstęp i red. Leszek Kolankiewicz, Warszawa 2005, s. 372–385.

15. PODSUMOWANIE